

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 93 1972

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell Informationsindustri AB, Uppsala 1973

förelse mellan de båda romanerna. Jämförelsen blir i och för sig inte särskilt givande, men Friese snuddar vid intressanta frågeställningar. För det första: vilken roll spelar den isländska naturen, och särskilt fjällen och jöklarna, i Laxness' diktning? För det andra: hur mycket av den mystiskt präglade livsåskådning som numera sätter sin prägel på Laxness' verk går tillbaka ända till Laxness' katolska period på 1920-talet?

Friese besvarar inte dessa frågor, men hans uppsats ger en antydning om hur givande ett studium av centrala symboler och motiv i Laxness' författarskap måste vara. Det är i fåglarnas skrik och jökelnas skönhets som Laxness finner nyckeln till världsgåtan. Det är också här som forskaren finner några av nycklarna till den isländske författarens eget författarskap.

Ulf Boëthius

Raymond M. Olderman: *Beyond the Waste Land: The American Novel in the Nineteen-Sixties*. Yale University Press 1972.

Den moderna amerikanska prosan är rikt varierad. Att finna en gemensam nämnare är praktiskt taget omöjligt. En studie av 60-talets roman skulle kunna koncentreras till social realism eller politisk-social protest. För Olderman är emellertid den väsentligaste litterära riktningen den som smälter samman verklighet och fiktion, som lämnar den trygga förankringen i den värld vi ser omkring oss och i stället söker sig in i en tillvaro som liknar fabelns värld. Personerna förvandlas till ett slags seriefigurer, och absurditeter och svart humor bildar en sär egen bakgrund.

Många av de nya författarna ser verkligheten som en ond saga där en enorm, effektiv men statisk maktinstitution har förkvävt individen. Det sökande efter en identitet och den resa mot ett mål i fjärran som dominerade under 50-talet har nästan helt försvunnit. Den oftast återkommande metaforen är enligt Olderman ett öde land, där emellertid de traditionellt romantiska berättardragen blivit ett verktyg för att fånga livets absurditeter i en bisarr skrattpiegel. Det finns alltså en klar anknytning till den »American tradition of romance», som tidigare utförligast diskuterats i Richard Chases *The American Novel and Its Tradition*.

Oldermans urval av författare inskränker sig till åtta; han undviker avsiktligt att ta med dem som redan gjort sig ett namn under 50-talet. Detta orsakar naturligtvis att några nykomlingar ännu inte är kända för en större

publik i Sverige. Det gäller väl närmast Ken Kesey, Stanley Elkin, Thomas Pynchon och Peter S. Beagle. Olderman kallar Elkin en av de största talangerna i dag; han menar vidare att »understanding Thomas Pynchons novel *V. is like understanding the twentieth century*», och apropå Peter S. Beagles *The Last Unicorn* säger han: »The rediscovery of wonder in the world may ultimately be the best our decade can offer as a substitute for a truly accepted mythology to move us out of the waste land ... (The unicorn) is the dream we have forgotten how to see, the thing whose absence makes our world a waste land; she is renewal and rebirth, the lost fertility and potency of life.»

Innan Olderman nått fram till denna positiva livsuppfattning, har han också skarpsinnigt diskuterat romaner av John Barth, Joseph Heller, John Hawkes och Kurt Vonnegut. *Beyond the Waste Land* är en begränsad studie i nutida amerikansk roman, men det är en fascinerande och lärorik översikt, vars värde ökas av den omfattande bibliografi som åtföljer den.

Lennart Peterson

Könsroller i litteraturen från antiken till 1960-talet under redaktion av Karin Westman Berg. Bokförlaget Prisma. Sthlm 1968.

Könsdiskriminering förr och nu. Litteratursociologiska och historiska studier samlade av Karin Westman Berg. Bokförlaget Prisma. Sthlm 1972.

Karin Westman Berg står som redaktör för två uppsatsantologier, som fyller en stor lucka inom vår historiska och litterära forskning. Tillsammans lämnar de ett väsentligt bidrag till ett sällsynt försummat ämnesområde, nämligen kvinnans historia. Böckerna är mycket välredigerade och belyser kvinnans roll och synen på det kvinnliga genom tiderna på ett lika mångsidigt som uppslagsrikt sätt.

Asta Ekenvall inleder »Könsroller i litteraturen från antiken till 1960-talet» genom en idéhistorisk översikt av begreppen manligt och kvinnligt. De har rötter som sträcker sig ända ned till antikens myt- och sagovärld. Genom Aristoteles fick de folkliga och allmänna föreställningarna vetenskaplig sanktion. Mannen var den överlägsne och aktive, impulsgivare och idébäare, medan kvinnan betraktades som den passiva och mottagande parten — »en i utvecklingen hämmad man». Dessa idéer upptogs sedan av kyrkan — via skolastiken — och blev därför ovanligt seglivade.

Enligt Luther skulle kvinnan främst fungera som maka, mor och husmor. Eva Åsbrink har studerat den kvinnosynen sådan som den avspeglas i den svenska predikan. Den förvandlades snart till en stel doktrin och kvinnan tilldelades en oförsonlig Sara-roll: »Din vilje skal dinom manne undergifwen vara och han skal vara din Herre.» Genom kyrkans försorg kom denna kvinnosyn att leva vidare under lång tid. Det visar inte minst ett kusligt citat från 1950-talets debatt kring de kvinnliga prästerna.

Men har den traditionella synen på kvinnans roll och egenskaper mångtusenåriga anor så har män och kvinnor under lika lång tid revolterat mot konventioner och systemtänkande. Victor Svanberg tolkar således Euripides Medea som världslitteraturens första kvinnosaksdrama. Medea är intellektuellt och viljemäsigt självständig — sin makes jämlike. Hon representerar en friare syn på kvinnan med idéhistorisk förankring i ett förhistoriskt matriarkat och i Perikles Athen. Debatten har förts vidare genom århundradena. Ruth Nilsson har avlyssnat precieöernas radikala äktenskapsdiskussioner i 1600-talets Frankrike, Marie-Christine von Sydow refererar Hedvig Charlotta Nordenflychts häftiga reaktion emot Rousseaus kvinnoförakt och Karin Westman Berg redovisar några forskningsresultat kring Almqvists Det går an. Barbro Alving har ägnat Elin Wägner en finstämd studie, i vilken hon tecknar författarinnans utveckling från kvinnodebattör till förkunnare av matriarkatet som en utopisk frälsningslära.

Könsrollsdebatten genom tiderna har visat sig vara ett angeläget och ytterst givande forskningsområde och nya perspektiv och infallsvinklar kastar ljus över hittills obeaktat material. Så radikaliseras Agnes von Krusenstjernas romaner i Barbro Backbergs analys. Hon finner spår av en veritabel revolt mot familjesituationen och kvinnans roll — tydligast utförd i serien Fattigadel. Birgitta Svanberg kommer med nya aspekter på Karin Boyes verk, som tolkas i enlighet med författarinnans vegetativa kvinnoideal — ett slags modersmystik som inspirerats av djuppsykologiens läror.

Margareta Ekström för slutligen fram översikten till 60-talsprosan, som ger kläna belägg för könsrollsdebatten. Det framgår inte minst av hennes fyndiga och signifikativa titel — »Sexroller söker en författare».

Konventioner och fördomar lever kvar — ofta i det fördolda. Men dagens kvinnodebatt har blivit mer medveten, mer målinriktad och observant. Den så kallade »dolda indoktrine-

ringen» studeras i en rad uppsatser, som ingår i samlingen »Könsdiskriminering förr och nu». Mycket har hänt under 1900-talet men lika mycket återstår att göra. Lars Bäckström kan visa hur ett exklusivt och renodlat manssamhälle dominerar hos en 60-talsförfattare som Per Olof Sundman och Olle Wästbergs undersökning av kvinnorollerna hos Sven Fagerberg ger ett nedslående resultat. Det är en rad stela och vaga »dockor av papper-maché» som här passerar revy — och det hos en för övrigt vaken samhällskritiker! Pil Dahlerup ger ett roligt — och skrämmande — exempel på omedvetna attityder hos en dansk lyrikanmätlare. Här får könsdiskrimineringen ett försåtligt uttryck i själva språket. Margareta Ekström har granskat den flora av fördomar som blommar i våra dagstidningars seriespalter och ett antal uppsatser redovisar ett klart könsrollstänkande i barn- och ungdomsböcker, i skolböcker och akademisk kurslitteratur — t. o. m. inom ämnesområden som medicin och statistik! (Rita Liljeström, Karin Westman Berg, Maud Hägg.)

Den som studerar kvinnans historia med siktet inställt på »positiva resultat» blir oftast besviken. Däremot får han/hon vänja sig vid grumliga och dunkla resonemang. Så går Victor Svanberg förgäves på jakt genom världslitteraturen efter »kamrathustrun». Han finner inte mer än spår och ansatser till denna »företeelse». Dagmar Edqvist, som skapat begreppet i en roman från 1932, kommer inte längre än till ett halvhjärtat försök. Asta Ekenvall skriver om Strindberg och kvinnans fysiologi och hon kan visa upp ett sällsamt konglomerat av personliga besvikelser och filosofiskt-»vetenskapliga» teorier.

Det rent litterära materialet belyses och fördjupas genom att blickarna även riktas mot samhällsutveckling och sociala förhållanden. Nämnas kan Birgit Perssons skakande bild av de villkor, som gällde för en ogift mor under 1700- och 1800-talen. Greta Wieselgren ger en resumé av kvinnans femtioåriga kamp för rätt till statligt ämbete — en »favör» som förunnades henne helt först år 1949.

Den senare av Karin Westman Bergs två volymer kvinnohistorik är fränare och vassare i sin argumentering än den förra. I sin mångsidighet och skarpa speglar den dagens mer »militanta» kvinnodebatt. Redaktören är också klart och friskt uppkäftig i sitt företal, när hon sätter upp ett polskt talesätt mot den långa raden av kvinnoförnedrande uttalanden genom tiderna: »En kvinna som slår sin man håller sig rask och rörlig.»

Birgit Antonsson